

Teisės aktualijos

LIETUVOS VALSTYBĖS VADOVO INSTITUTAS 1990–1992 m.

Vytautas Sinkevičius

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Konstitucinės ir administracinės teisės instituto profesorius
socialinių mokslų daktaras
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
El. paštas: v.sinkevicius@mruni.eu

Įvadas

Seime įregistruotas įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininko teisinio statuso“ projektas¹, kuriame konstatuojama, kad 1990–1992 m. dirbusios Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininkas yra valstybės vadovas. Seimo nariai projektą vertina nevienodai: vieni teigia, kad toks įstatymas yra būtinas, kiti tvirtina, kad jis prieštarauja Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau Konstitucinio Teismo) 2002 m. birželio 19 d. nutarimui. Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininko teisinis statusas mokslinėje literatūroje mažai nagrinėtas². Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininko teisinio statuso analizė ir jo įprasminimas įstatymu yra būtinas, siekiant užtikrinti teisinį aiškumą ir tikrumą bei įtvirtinti atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės vadovo institucijos istorinį ir teisinį tęstinumą nuo to laiko, kai po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1918 m. vasario 16 d. buvo išrinktas pirmasis Lietuvos Respublikos Prezidentas.

I. Pagrindinės įstatymo projekto nuostatos

Įstatymo projekte siūloma įtvirtinti šias svarbiausias nuostatas: *pirma*, Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininkas yra pirmasis 1990 m. kovo 11 d. atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės vadovas; *antra*, pagal 1990–1992 m. galiojusį Lietuvos Respublikos Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą (Laikinąją Konstituciją) Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko, kaip aukščiausio Lietuvos Respublikos pareigūno, konstitucinis teisinis statusas buvo išskirtinis, o jam nustatyti ir jo vykdyti įgaliojimai prilygo Respublikos Prezidento įgaliojimams; *trečia*, Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininko valstybinį aprūpinimą nustato įstatymai ir kiti teisės aktai.

¹ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininko teisinio statuso įstatymo projektas. 2014 m. sausio 7 d. (Nr. XIIP–1434).

² Šį klausimą daugiausia yra nagrinėjęs prof. J. Žilys. Žr., pavyzdžiui: ŽILYS, J. Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininko konstitucinis statusas: genezė ir konstituciniai parametrai. Iš *Regnum est: 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Lansbergiui*: mokslo straipsnių rinkinys. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010, p. 117–180.

Nepritariantieji projektui remiasi Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimu³ ir pateikia įvairių argumentų, kodėl, jų nuomone, projektas prieštarauja Konstitucijai. Svarbiausi iš jų yra tokie: minėtame nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad tuo metu galiojusiam Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme⁴ valstybės vadovo institutas nebuvo numatytas; 1990–1992 m. dirbusios Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininko statusas nėra tapatus 1992 m. Konstitucijoje įtvirtinto Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, statusui; pagal Konstitucinio Teismo nutarimą Konstitucija neleidžia įstatymų leidėjui nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigtas individualus, nuo visų kitų valstybės pareigūnų teisinio statuso besiskiriantis Respublikos Prezidento teisinis statusas ir būtų sudarytos teisinės prielaidos kurį nors kitą asmenį prilyginti Respublikos Prezidentui – valstybės vadovui.

Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarime tikrai yra tokie teiginiai, dėl to niekas nesiginčia. Diskutuoti tenka dėl kitko: ar nurodytų Konstitucinio Teismo nutarimo teiginių pakanka, kad būtų galima tvirtinti, jog įstatymo projektas, pagal kurį Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininkas yra laikomas valstybės vadovu, esą prieštarauja Konstitucijai. Manykime, kad nepakanka.

Pradėkime nuo to, kad cituojamas Konstitucinio Teismo nutarimas buvo priimtas išnagrinėjus, ar Konstitucijai neprieštarauja Valstybinių pensijų įstatymo⁵ nuostata „Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui, išėjusiam iš valstybės tarnybos, skiriama ir mokama Respublikos Prezidento valstybinė pensija pagal Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymą“. Pagrindinis klausimas, į kurį turėjo atsakyti Konstitucinis Teismas, buvo toks: ar Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininkui gali būti skiriama ir mokama Respublikos Prezidento valstybinė pensija būtent pagal Respublikos Prezidento įstatymą. Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarime rašoma, kad „sprendžiant šią bylą reikia nustatyti, ar pagal Konstituciją Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininko pareigybė gali būti prilyginta Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, institutui“.

Atkreiptinas dėmesys, kad nurodytoje byloje Konstitucinis Teismas *netyrė* Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko įgaliojimų ir teisinio statuso, nustatyto Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme, ir *nenagrinėjo* klausimo, ar Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko įgaliojimai ir teisinis statusas pagal Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą 1990–1992 m. prilygo valstybės vadovo įgaliojimams ir teisiniam statusui. Konstitucinis Teismas taip pat *netyrė*, ar Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas turėjo įgaliojimus, kurie pagal tarptautinę teisę priklauso valstybės vadovams. Konstitucinis Teismas *tyrė tik* tai, ar pagal 1992 m. Konstituciją Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininko pareigybė gali būti prilyginta 1992 m. Konstitucijoje įtvirtintam Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, institutui. Konstitucinis Teismas konstatavo, jog, „atsižvelgiant į tai, kad valstybės vadovo konstitucinis institutas buvo nustatytas 1992 m. Konstitucijoje įtvirtintus Respublikos Prezidento institutą, į tai, kad pagal Konstituciją Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, teisinis statusas skiriasi nuo visų kitų valstybės pareigūnų teisinio statuso, taip pat į tai, kad Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pareigybė Konstitucijoje numatyta kaip laikina ir siejama su ta pereinamąja teisine situacija, kai Lietuvos Respublikos Seimas yra išrinktas, bet dar nėra susirinkęs į pirmąjį posėdį, akivaizdu, jog 1990–1992 m. dirbusios Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko statusas nėra tapatus 1992 m. Konstitucijoje įtvirtinto Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, statusui“. Kitaip tariant, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad 1990–1992 m. dirbusios Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pareigybė *nėra tapati* 1992 m. Konstitucijoje numatyta Respublikos Prezidento institucijai *tik dėl to*, kad pagal Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą 1990–1992 metais Respublikos Prezidento institucijos Lietuvoje apskritai

³ Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 62-2515.

⁴ Laikinis Pagrindinis Įstatymas. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. *Stenogramos*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1990, p. 312–335.

⁵ Valstybinių pensijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 52-1487.

nebuvo. Pagal Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas buvo aukščiausias Lietuvos Respublikos pareigūnas. Šio aukščiausio Lietuvos valstybės pareigūno titulas buvo *Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas*, o ne *Respublikos Prezidentas*, todėl, Konstitucinio Teismo nuomone, Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko statusas nėra tapatus 1992 m. Konstitucijoje įtvirtinto Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, statusui. Konstitucinis Teismas pažymėjo ir tai, kad pagal 1992 m. Konstituciją Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, teisinis statusas yra individualus, besiskiriantis nuo visų kitų piliečių teisinio statuso, ir nuo visų kitų valstybės pareigūnų teisinio statuso. Kitaip tariant, Respublikos Prezidento statusas priklauso tik tam asmeniui, kuris buvo išrinktas Respublikos Prezidentu pagal 1992 m. Konstituciją, ir negali priklausyti jokiam kitam asmeniui. Vadinasi, asmeniui, kuris nebuvo išrinktas Respublikos Prezidentu pagal 1992 m. Konstituciją, negali būti skiriama Respublikos Prezidento pensija *pagal Respublikos Prezidento įstatymą*, tokia pensija negali būti mokama *pagal Respublikos Prezidento įstatymą*. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad, Valstybinių pensijų įstatyme įtvirtinus nuostatą „Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui, išėjusiam iš valstybės tarnybos, skiriama ir mokama Respublikos Prezidento valstybinė pensija pagal Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymą“, Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas iš esmės buvo prilygintas Respublikos Prezidentui, išrinktam pagal 1992 m. Konstituciją. Konstitucinis Teismas nutarė, kad „tokiu teisiniu reguliavimu yra paneigiamas Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, individualus, nuo visų kitų valstybės pareigūnų besiskiriantis konstitucinis statusas“, todėl Valstybinių pensijų įstatyme nustatytas teisinis reguliavimas prieštarauja Konstitucijai. Taigi *svarbiausias argumentas pripažinti nurodytos Valstybinių pensijų įstatymo nuostatos prieštaravimą Konstitucijai buvo ne tai, kad Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui galėjo būti nustatyta tokio pat dydžio valstybinė pensija kaip ir Respublikos Prezidentui, o tik tai, kad ji negali būti skiriama ir mokama pagal Respublikos Prezidento įstatymą, negali būti vadinama Respublikos Prezidento pensija.*

Dabar pažvelkime į Seime įregistruotą įstatymo projektą. *Jame nėra nė vienos nuostatos, teigiančios, kad Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininkas yra Respublikos Prezidentas ar kad Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininko teisinis statusas yra prilyginamas Respublikos Prezidento, išrinkto pagal 1992 m. Konstituciją, teisiniam statusui.* Įstatymo projekte rašoma tik tai, kad pagal Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą 1990–1992 m. dirbusios Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininkas *vykdė tokius įgaliojimus, kurie prilygsta Respublikos Prezidento įgaliojimams.* Kokio Respublikos Prezidento? Įstatymo projekte nėra nuostatos, jog Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininkas *vykdė įgaliojimus, prilygstančius Respublikos Prezidento, išrinkto pagal 1992 m. Konstituciją, įgaliojimams.* Projekto nuostata „vykdė įgaliojimus, kurie prilygsta Respublikos Prezidento įgaliojimams“, reiškia tik tai, kad konstatuojama, jog Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininkas *vykdė tokius įgaliojimus, kuriuos paprastai vykdo Respublikos Prezidentas kaip valstybės vadovas.* Įgaliojimų prilyginimas nereiškia, kad Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme nustatyta Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko, kaip valstybės vadovo, pareigybė yra sutapatinama su 1992 m. Konstitucijoje įtvirtinta Respublikos Prezidento institucija ir įgaliojimais.

II. Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininko teisinis statusas pagal Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą

Prisiminkime, kad pagal Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą (Laikinąją Konstituciją) 1990–1992 m. veikusios Lietuvos Respublikos *Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas buvo aukščiausias Lietuvos Respublikos pareigūnas*, turėjęs įgaliojimus atstovauti Lietuvai tarptautiniuose santykiuose (86 str. 1 d.), pasirašyti Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus Aukščiausiosios Tarybos ir Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo priimtus aktus (87 str. 1 p.), vesti derybas ir pasirašyti tarptautines sutartis, pateikdamas jas ratifikuoti Lietuvos Respublikos Aukščiausiajai Tarybai, priimti užsienio diplomati-

nių atstovų įgaliojamosius ir atšaukiamuosius raštus (87 str. 6 p.). Jis taip pat turėjo įgaliojimus teikti Aukščiausiajai Tarybai kandidatūras paskirti arba išrinkti į Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininko, šio teismo skyrių pirmininkų, Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro pareigas (87 str. 4 p.), pateikti Aukščiausiajai Tarybai pranešimus dėl Respublikos padėties ir dėl svarbių Lietuvos vidaus ir užsienio politikos klausimų (87 str. 2 p.). Akivaizdu, kad *tokius ir panašius įgaliojimus vykdė būtent valstybės vadovas*. Negalima nepasakyti ir to, kad užsienio valstybės, tarptautinė bendruomenė visada laikė Aukščiausiosios Tarybos Pirmininką Lietuvos valstybės vadovu, turinčiu įgaliojimus atstovauti Lietuvai tarptautiniuose santykiuose ir Lietuvos valstybės vardu pasirašyti Lietuvos tarptautines sutartis. Pagal 1969 m. Vienos konvenciją dėl tarptautinių sutarčių teisės⁶ *valstybės atstovais* pagal einamas pareigas (*ex officio*) yra *valstybių vadovai*; jiems niekas neturi suteikti papildomų įgaliojimų atstovauti valstybei (7 str.). Pagal šią konvenciją parlamentų pirmininkai, kurie kartu nėra valstybės vadovai, *nelaikomi valstybės atstovais* pagal einamas pareigas (*ex officio*). Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas turėjo įgaliojimus atstovauti Lietuvos valstybei pagal einamas pareigas (*ex officio*), nes jis buvo ne tik parlamento pirmininkas, bet ir valstybės vadovas.

Valstybės vadovo institucija įvairiose valstybėse vadinama skirtingai (karalius, imperatorius, respublikos prezidentas, didysis kunigaikštis, emyras ir kt.). Nuo 1918 m., kai buvo atkurta Lietuvos nepriklausomybė, Lietuvos valstybės vadovo institucijos pavadinimas – Respublikos Prezidentas. Manytina, kad tik todėl įstatymo projekte rašoma, kad Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininkas vykdė tokius įgaliojimus, kurie prilygsta Respublikos Prezidento įgaliojimams. Pasikartosime: *prilygstančius Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo bendrąja to žodžio reikšme, įgaliojimams*, o ne prilygstančius Respublikos Prezidento, išrinkto pagal 1992 m. Konstituciją, įgaliojimams. Įstatymu siekiama užtikrinti teisinį aiškumą ir tikrumą bei įtvirtinti atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės vadovo institucijos istorinį ir teisinį tęstinumą nuo to laiko, kai po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1918 m. vasario 16 d. buvo išrinktas pirmasis Lietuvos Respublikos Prezidentas.

Taip suprantant įstatymo projekto nuostatas, nėra pagrindo teigti, kad jis prieštarauja Konstitucijai dėl to, kad juo neva sudaromos prielaidos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininką prilyginti Respublikos Prezidentui, išrinktam pagal 1992 m. Konstituciją.

Nepritariantieji įstatymo projektui gali paklausti: o ką reiškia Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimo *motyvuojamosios dalies* teiginys „Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme valstybės vadovo institutas nebuvo numatytas“?

Pažvelkime, kokiame kontekste Konstitucinis Teismas suformulavo šį teiginį. Minėta, kad nurodytoje Valstybinių pensijų įstatymo byloje Konstitucinis Teismas *netyrė* Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme nustatytų Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko įgaliojimų ir teisinio statuso, *nenagrinėjo*, ar Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko įgaliojimai ir teisinis statusas pagal Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą 1990–1992 m. prilygo valstybės vadovo įgaliojimams ir teisiniam statusui, taip pat *netyrė*, ar Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas turėjo įgaliojimus, kurie pagal tarptautinę teisę priklauso valstybės vadovams. Konstitucinis Teismas sprendė tik tai, ar Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininkui gali būti *skiriama ir mokama Respublikos Prezidento valstybinė pensija pagal Respublikos Prezidento įstatymą*. Siekdamas atsakyti į šį klausimą, Konstitucinis Teismas tyrė *tik* tai, ar pagal 1992 m. Konstituciją Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininko pareigybės gali būti prilyginta 1992 m. Konstitucijoje įtvirtintam Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, institutui. Žinant nurodytą bylos kontekstą, galima teigti, jog Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimo motyvuojamosios dalies teiginys „Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme valstybės vadovo institutas nebuvo numatytas“ reiškia *ne tai*, kad Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme valstybės vadovo institutas neva apskritai nebuvo numatytas, o tai, kad *Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme nebuvo*

⁶ Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 13-480.

numatytas toks valstybės vadovo institutas, koks jis numatytas 1992 m. Konstitucijoje. Manytina, kad Konstitucinio Teismo nutarime nurodytasis teiginys atsirado tik dėl to, kad Teismas ieškojo argumentų, pastiprinančių jo poziciją, jog Respublikos Prezidento teisinį statusą gali turėti tik toks asmuo, kuris buvo išrinktas Respublikos Prezidentu 1992 m. Konstitucijos nustatyta tvarka, kad toks statusas negali priklausyti jokiam kitam asmeniui, kuris nebuvo išrinktas Respublikos Prezidentu pagal 1992 m. Konstituciją.

Kitoks Konstitucinio Teismo nutarimo teiginio „Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme valstybės vadovo institutas nebuvo numatytas“ aiškinimas reikštų, kad 1990 m. kovo 11 d. atkurta nepriklausoma Lietuvos valstybė iki 1992 m. esą apskritai neturėjo valstybės vadovo institucijos(!) Taip teigti būtų absurdiška. Įvairių valstybių konstitucijų analizė rodo, kad konstitucijose visada numatoma atitinkama valstybės vadovo institucija, kad nėra nepriklausomų valstybių, kurios neturėtų valstybės vadovo institucijos. Tai, kad Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme nėra žodžių „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas yra valstybės vadovas“, *neraiškia*, kad 1990 m. kovo 11 d. atkurta nepriklausoma Lietuvos valstybė 1990–1992 m. esą neturėjo valstybės vadovo institucijos, o Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas esą nebuvo valstybės vadovas. Nė vienas įstatymas ar kitas teisės aktas, taigi, ir Laikinis Pagrindinis Įstatymas, negali būti aiškinamas tik pažodžiui, taikant tik verbalinę teisės aiškinimo metodą⁷. Būtina taikyti ir kitus teisės aiškinimo metodus, šiuo atveju ypač svarbūs loginis, sisteminis, istorinis, įstatymų leidėjo ketinimų ir kiti metodai. Tai, kad Lietuvos valstybė 1990–1992 m. turėjo valstybės vadovo instituciją, kad Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas buvo valstybės vadovas, patvirtina Laikiniojo Pagrindinio Įstatymo nuostata „Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas yra aukščiausias Lietuvos Respublikos pareigūnas“ (86 str. 1 d.), taip pat Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui numatyti įgaliojimai. Nors kai kurie įgaliojimai, kuriuos paprastai turi valstybės vadovas, buvo priskirti ir Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumui (pvz., Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas teikė Lietuvos Respublikos pilietybę, malonę), tų įgaliojimų buvo nedaug, pagal savo reikšmingumą jie buvo daug menkesni negu nustatytieji Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui. Pagrindinė tuomečio Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo paskirtis buvo užtikrinti Aukščiausiosios Tarybos darbo organizavimą (84 str. 1 d.). Neneigiant, kad Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas buvo svarbi kolektyvinė institucija, Laikinis Pagrindinis Įstatymas, mūsų nuomone, neduoda teisinio pagrindo Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumą laikyti „kolektyviniu“ valstybės vadovu ar „kolektyviniu prezidentu“. Prieš pat Nepriklausomybės atkūrimą, 1990 m. kovo 9 d., Sąjūdžio deputatų klube buvo svarstyta ir tai, ar rengiamame Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme nereikėtų numatyti „kolektyvinio prezidento“, „kolektyvinio valstybės vadovo“⁸. Tokiems siūlymams nebuvo pritarta. Buvo nuspręsta, kad Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas nebus tik parlamento „spikeris“, kad jo funkcijos ir įgaliojimai bus daug didesni. Akivaizdu, kad Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme įtvirtinti Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko įgaliojimai – tai įgaliojimai, kuriuos paprastai vykdo valstybės vadovai. Iš Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme įtvirtinto visuminio teisinio reguliavimo matyti, kad 1990–1992 m. Lietuvos valstybė turėjo valstybės vadovo instituciją, o valstybės vadovo pareigybės pavadinimas buvo *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas*. Reikia pridurti, kad kaip nė vienas įstatymas ar kitas teisės aktas negali būti aiškinamas taip, kad aiškinimas virstu absurdu, lygiai ir Konstitucinio Teismo nutarimai ar atskiros jų nuostatos negali būti aiškinamos taip,

⁷ Konstitucinis Teismas savo nutarimuose daug kartų yra konstatavęs, kad, aiškinant Konstituciją, negalima apsireiboti lingvistiniu (pažodiniu) jos aiškinimu; aiškinant Konstituciją taikytini įvairūs teisės aiškinimo metodai: lingvistinis (pažodinis), sisteminis, bendrųjų teisės principų, loginis, teleologinis, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinis, lyginamasis ir kt. Žr., pvz., Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 24 d. nutarimą. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

⁸ Sąjūdžio deputatai aptaria valstybės atkūrimo tvarką. Sąjūdžio deputatų klubo pasitarimas 1990 m. kovo 9 d. *Nepriklausomybės sąsiuviniai*. Istorijos ir kultūros žurnalas. Leidžia Romualdo Ozolo paramos fondas „Už teisingumą Lietuvoje“. 2012, nr. 1 (2012), p. 48–49.

kad aiškinimo rezultatas būtų absurdiškas. Tai teigiant norima pasakyti tik tiek, kad ir Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimo *motyvuojamasis dalies* teiginys „Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme valstybės vadovo institutas nebuvo numatytas“ negali ir neturėtų būti aiškinamas taip, kad gautume absurdišką rezultatą, neva Konstitucinis Teismas konstatavo, jog 1990–1992 m. Lietuva apskritai neturėjo valstybės vadovo institucijos.

Yra ir kitas svarbus aspektas. *Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus oficialiai aiškinti tik 1992 m. Konstituciją ir tik šios Konstitucijos nuostatų oficiali samprata, kurią pateikė Konstitucinis Teismas, susaisto Seimą, Respublikos Prezidentą, Vyriausybę.* Susaisto tuo atžvilgiu, kad, leisdami teisės aktus, jie negali Konstitucijos nuostatų aiškinti kitaip, negu jas išaiškino Konstitucinis Teismas. *Konstitucija nenumato, kad Konstitucinis Teismas galėtų oficialiai aiškinti anksčiau galiojusio Laikinojo Pagrindinio Įstatymo nuostatas.* Vadinasi, Konstitucinio Teismo nutarimuose pateikta Laikinojo Pagrindinio Įstatymo nuostatų samprata yra tik tam tikras fonas, kuriame Konstitucinis Teismas nagrinėjo konkrečias bylas. Konstitucinio Teismo pateikta Laikinojo Pagrindinio Įstatymo nuostatų samprata nesukelia tokių pačių padarinių, kokių sukelia jo pateikta 1992 m. Konstitucijos nuostatų samprata.

Reikia pasakyti ir tai, kad siūlomo įstatymo projekto atitiktis šiuo metu galiojančiai Konstitucijai *negali* būti kvestionuojama remiantis tuo, kad įstatymo projektas esą neatitinka Laikinojo Pagrindinio Įstatymo ir tokios jo nuostatų sampratos, kokią 2002 m. birželio 19 d. nutarime pateikė Konstitucinis Teismas. Įstatymo projektas turėtų būti lyginamas tik su šiuo metu galiojančia Konstitucija.

Taigi Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimo teiginys „Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme valstybės vadovo institutas nebuvo numatytas“ *neturėtų būti aiškinamas kaip draudžiantis įstatymu konstatuoti (įtvirtinti), kad Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininkas yra pirmasis 1990 m. kovo 11 d. atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės vadovas.*

Grįžkime prie Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimo, kuriuo remiasi įstatymo projekto oponentai. Minėta, kad tame nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, jog Respublikos Prezidento valstybinė pensija pagal Respublikos Prezidento įstatymą gali būti skiriama ir mokama tik asmeniui, kuris buvo išrinktas Respublikos Prezidentu pagal 1992 m. Konstituciją, kad Respublikos Prezidento pensija negali būti skiriama ir mokama pagal Respublikos Prezidento įstatymą jokiam kitam asmeniui. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šiame įstatymo projekte nėra nė *vienos nuostatos, leidžiančios teigti, esą Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininkui siūloma skirti ir mokėti Respublikos Prezidento pensiją pagal Respublikos Prezidento įstatymą.* Todėl ir šiuo aspektu Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininkas nėra prilyginamas Respublikos Prezidentui, kuris buvo išrinktas pagal 1992 m. Konstituciją. Įstatymo projekte nurodoma, kad Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininko valstybinį aprūpinimą nustato įstatymai ir kiti teisės aktai. Tokia įstatymo projekto formuluotė leidžia Seimui ateityje apsispręsti, kokį konkretų valstybinį aprūpinimą numatyti Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininkui. Tai nustatydamas Seimas galės (turės) priimti *atskirą įstatymą*, gal kelis įstatymus. Svarbiausia yra tai, kad *Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininko valstybinis aprūpinimas negali būti reguliuojamas Respublikos Prezidento įstatymu.* Šiame kontekste reikia atkreipti dėmesį į įstatymo projekto *aiškinamąjį raštą*, kuriame nurodoma, jog priėmus šį įstatymą „*reikės pakeisti teisės aktus, kurie reglamentuoja Respublikos Prezidento valstybinį aprūpinimą*“. Įstatymų leidėjas neturėtų pasirinkti tokio kelio, nes jeigu Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininko valstybinis aprūpinimas būtų nustatytas įstatymu ir kitu teisės aktu, kurie reglamentuoja Respublikos Prezidento valstybinį aprūpinimą, atsirastų pagrindas teigti, jog taip Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininkas yra prilyginamas Respublikos Prezidentui, išrinktam pagal 1992 m. Konstituciją, o to, kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarime, įstatymų leidėjas daryti negali.

Apibendrinant galima teigti, kad įstatymo projekte numatytą teisinį reguliavimą *suprantant taip, kaip išdėstyta šiame straipsnyje*, argumentai, kuriais remdamiesi įstatymo projekto oponentai teigia,

neva jis neatitinka Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimo, prieštarauja Konstitucijai, nelaikytini teisiškai pagrįstais. Jeigu nepritariantieji įstatymo projektui manytų, kad jame vis dėlto yra nuostatų, kurios sudaro prielaidas teigti, jog tame projekte Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininkas yra prilyginamas Respublikos Prezidentui, išrinktam pagal 1992 m. Konstituciją, tai neturėtų būti pagrindas atmesti įstatymo projektą, nes abejonių keliančias nuostatas, jeigu tokių būtų, galima tiksliau suredaguoti įstatymo projektą svarstant Seimo komitetuose.

Išvados

1. Pagal Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą (Laikinąją Konstituciją) 1990–1992 m. veikusios Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas buvo aukščiausias Lietuvos Respublikos pareigūnas, turėjęs įgaliojimus atstovauti Lietuvos Respublikai tarptautiniuose santykiuose, pasirašyti Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus Aukščiausiosios Tarybos priimtus aktus, vesti derybas ir pasirašyti tarptautines sutartis, pateikdamas jas ratifikuoti Lietuvos Respublikos Aukščiausiajai Tarybai. Jis taip pat turėjo įgaliojimus teikti Aukščiausiajai Tarybai kandidatūras paskirti arba išrinkti į Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininko, šio teismo skyrių pirmininkų, Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro ir kitas pareigas.
2. Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme (Laikinojoje Konstitucijoje) nėra žodžių „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas yra valstybės vadovas“, tačiau tai nereiškia, kad 1990 m. kovo 11 d. atkurta nepriklausoma Lietuvos valstybė 1990–1992 m. esą neturėjo valstybės vadovo institucijos, o Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas esą nebuvo valstybės vadovas.
3. Tai, kad Lietuvos valstybė 1990–1992 m. turėjo valstybės vadovo instituciją, kad Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas buvo valstybės vadovas, patvirtina Laikinojo Pagrindinio Įstatymo nuostata „Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas yra aukščiausias Lietuvos Respublikos pareigūnas“ (86 str. 1 d.), taip pat Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui numatyti įgaliojimai.
4. Seime įregistruoto įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininko teisinio statuso“ projekto nuostatų atitiktis šiuo metu galiojančiais 1992 m. Konstitucijai negali būti kvestionuojama remiantis tuo, kad įstatymo projektas esą neatitinka 1990 m. Laikinojo Pagrindinio Įstatymo (Laikinosios Konstitucijos) ir tokios jo nuostatų sampratos, kokią 2002 m. birželio 19 d. nutarime pateikė Konstitucinis Teismas. Įstatymo projektas turėtų būti lyginamas tik su šiuo metu galiojančia 1992 m. Konstitucija.

LITERATŪRA

1. Laikinis Pagrindinis Įstatymas. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1990.
2. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 13-480.
3. Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 52-1487.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 62-2515.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 85-3094.
6. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininko teisinio statuso įstatymo projektas. 2014 m. sausio 7 d. (Nr. XIIP-1434).
7. ŽILYS, J. Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininko konstitucinis statusas: genėzė ir konstituciniai parametrai. Iš *Regnum est: 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum* Vytautui Lansbergiui: mokslo straipsnių rinkinys. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010.
8. Sąjūdžio deputatai aptaria valstybės atkūrimo tvarką (Sąjūdžio deputatų klubo pasitarimas 1990 m. kovo 9 d.). *Nepriklausomybės sąsiuviniai*. Istorijos ir kultūros žurnalas. Leidžia Romualdo Ozolo paramos fondas „Už teisingumą Lietuvoje“, 2012, nr. 1 (2012).

HEAD OF THE STATE OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA IN 1990–1992

Vytautas Sinkevičius

S u m m a r y

A draft Law “On the Legal Status of the Chairman of the Supreme Council-Reconstituent Seimas” has been registered at the Seimas, in which it is stated that the Chairman of the 1990–1992 Supreme Council-Reconstituent Seimas was the Head of State. The members of the Seimas are somewhat ambivalent about the draft law: some of them assert that such a law is necessary, whereas some others maintain that this law is in conflict with the Constitution and the Constitutional Court’s ruling of 19 June 2002. According to the Provisional Basic Law (Provisional Constitution), the Chairman of the 1990–1992 Supreme Council of the Republic of Lithuania was the highest official of the Republic of Lithuania with the powers to represent the Republic of Lithuania in international relations, to sign laws of the Republic of Lithuania and other acts passed by the Supreme Council, hold talks and sign international treaties of Lithuania, and submit them for ratification to the Supreme Council. He also had the powers to recommend candidates for the appointment or election to the posts of the Prime Minister of the Republic of Lithuania, the President of the Supreme Court of Lithuania, chairmen of divisions of this court, the Prosecutor General of the Republic of Lithuania, etc. The Provisional Basic Law (Provisional Constitution) does not contain the words “the Chairman of the Supreme Council of the Republic of Lithuania shall be Head of State”, however, it does not mean that the independent State of Lithuania restored on 11 March 1990, purportedly, did not have any institution of its Head of State, and that the Chairman of the Supreme Council of the Republic of Lithuania, purportedly, was not Head of State. The fact that the Chairman of the Supreme Council was Head of State is confirmed by the provision “[t]he Chairman of the Supreme Council of the Republic of Lithuania shall be the highest official of the Republic of Lithuania” of the Provisional Basic Law and by the powers provided for the Chairman of the Supreme Council. The compliance of the provisions of the draft Law “On the Legal Status of the Chairman of the Supreme Council-Reconstituent Seimas” with the Constitution of 1992 that is valid at present cannot be questioned on the grounds that, purportedly, this draft law is not in line with both the Provisional Basic Law of 1990 and such a concept of its provisions that were presented by the Constitutional Court in its ruling of 19 June 2002. This draft law should only be viewed through the prism of the Constitution of 1992 that is valid at present.

*Įteikta 2014 m. gegužės 8 d.
Priimta publikuoti 2014 m. birželio 11 d.*